

which predetermine the competitiveness of machine-building is certain. Explored problems of development of industry of machine-building and offered mechanisms of the state adjusting of its development.

Key words: engineering, government regulation, industry sub-sectors of mechanical engineering, mechanical engineering factors of competitiveness.

В статье обоснована необходимость государственного регулирования развития машиностроения. Определены основные риски реализации продукции машиностроения. Определен комплекс факторов, которые обуславливают конкурентоспособность машиностроения. Исследованы проблемы развития отрасли машиностроения и предложены механизмы государственного регулирования ее развития.

Ключевые слова: машиностроение, государственное регулирование, подотрасли машиностроения, факторы обеспечения конкурентоспособности машиностроения

УДК 330.35(477)

Т.В. Поснова,

*к. е. н., доцент кафедри економічної теорії,
Національний університет державної податкової служби України*

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

У статті викладена проблема впливу соціальних чинників на економічне зростання, розглянуто співвідношення темпів зростання ВВП роздрібного товарообігу та грошових доходів населення, а також роль доходів населення у формуванні інвестицій держави.

Ключові слова: економічне зростання, економічна безпека, національна безпека, грошові доходи населення, заощадження, інвестиції

Прискорення темпів економічного зростання та подолання бідності населення є неодмінною умовою забезпечення національної безпеки України, зниження рівня загроз її національним інтересам у сфері економіки. Тільки на основі істотного збільшення економічного потенціалу країни, що знаходить макроекономічний вимір в обсязі ВВП, Україна зможе в недалекому майбутньому посісти місце серед дійсно сильних, економічно розвинених і впливових держав світу. І лише значне зниження рівня бідності, що вимірюється часткою населення з доходами, нижчими за прожитковий мінімум, може уберегти країну від нестабільності та соціальних конфліктів у суспільстві. Адже лише на шляху прискорення темпів економічного зростання та подолання бідності населення може бути розв'язаний увесь комплекс проблем розвитку української економіки як найближчими роками, так і в довгостроковій перспективі.

Широке коло питань щодо соціального-економічного змісту та забезпечення економічного зростання знайшли своє висвітлення в працях українських авторів С. Бандура, О. Беляєва, О. Білоруса, З. Варналія, О. Власюка, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Грішнєвої, Я. Жаліла, М. Лизун, В. Кириленка, А. Колота, І. Кочуми, Л. Максимової, О. Ципліцької та ін.

Проблемам дослідження соціальних аспектів економічного зростання присвячені праці вчених країн СНД – А. Абалкіна, Л. Аникина, І. Богданова, Л. Косалса, Р. Тер-Мкртчяна, Р. Яковлева та ін. У працях зазначених вчених досліджуються теоретичні проблеми, що пов'язані із соціальним аспектом економічного зростання. Разом з цим, проблема впливу соціальних чинників на економічне зростання має недостатній рівень теоретичної та практичної розробленості.

Метою статті є дослідження проблеми впливу соціальних чинників на економічне зростання, визначення й аналіз співвідношення темпів зростання ВВП роздрібного товарообігу та грошових доходів населення, а також роль доходів населення у формуванні інвестицій держави.

Між економічним зростанням і рівнем бідності вочевидь існує тісний зв'язок. Однак в економічній літературі найпоширенішим є розгляд залежності змін в рівні бідності та рівні життя населення в цілому від темпів економічного зростання та обсягу ВВП. Ця залежність безумовна, вона достатньо вивчена. Однак у вітчизняній науці малодосліджений зворотний зв'язок, а саме залежність темпів економічного зростання від зміни індикаторів, що характеризують рівень життя населення. Між іншим, зарубіжна економічна наука, та й практика, істотно більшу увагу приділяють саме цій

зворотній взаємозалежності. Оцінка перспектив економічного зростання проводиться, у значній мірі спираючись на вивчення тенденцій у зміні індексів споживчої активності [2; 3; 4; 5].

Усі економічні школи визнають, що головними чинниками економічного зростання є платоспроможний попит та інвестиції. Однак деякі з них, зокрема, ті, що орієнтуються на монетарні моделі розвитку, не враховують, що найважливішим джерелом формування споживчого попиту на внутрішньому ринку та інвестицій в основний капітал є грошові доходи населення й фонди, що утворюються від цих доходів.

На практиці зменшення впливу зміни індикаторів, що характеризують рівень життя населення, на темпи економічного зростання має достатньо істотні наслідки. Держава, при розробці й розгляді державного бюджету, при формуванні та реалізації економічної та грошово-кредитної політики, ставить заходи щодо підвищення рівня життя населення в залежність від темпів економічного зростання, від обсягу ВВП. Звідси випливає, що темпи економічного зростання, обсяг ВВП і обсяг, витікаючих із цього фінансових ресурсів, є сильними обмежувачами підвищення рівня життя населення. Проте при цьому забувається, що стримування темпів підвищення рівня життя населення у свою чергу обмежує можливість економічного зростання. Можна з повною впевненістю стверджувати, що бідність паралізує економічне зростання, тобто стає однією із соціальних загроз економічній безпеці. Вплив індикаторів рівня життя населення на темпи економічного зростання проявляється в зростанні грошових доходів населення, а відповідно і в збільшенні платоспроможного попиту на внутрішньому ринку товарів і послуг. У свою чергу споживчий платоспроможний попит на внутрішньому ринку створює низку виробничого платоспроможного попиту від кінцевих виробників споживчих товарів до виробників необхідної для їхнього виготовлення сировини. Це, зрештою, головна умова економічного зростання [5, с. 12].

Грошові доходи є основним джерелом кінцевого споживання домашніх господарств. 2009 року частка грошових витрат у кінцевому споживанні домашніх господарств становила 2754,1 грн. проти 1229,4 грн. у 2005 році [6]. Отже, зростання грошових доходів населення є визначальним чинником підвищення рівня життя населення, подолання рівня бідності та гарантування рівня економічної безпеки. Одночасно зростання грошових доходів, створюючи платоспроможний попит, стимулює виробництво та економічне зростання.

Співвідношення в темпах зростання ВВП роздрібного товарообігу та грошових доходів населення за роки економічного реформування наведені нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Темпи зростання ВВП в розрахунку на одну особу, роздрібного товарообігу в поточних цінах і грошових доходах населення (в % до попереднього року)

Роки	ВВП	Роздрібний товарообіг	Грошові доходи населення
2000	105,9	108,1	131,2
2001	109,2	113,7	122,7
2002	105,2	115,0	117,1
2003	109,6	120,5	116,5
2004	112,1	121,9	127,2
2005	102,6	123,4	135,1
2006	107,0	124,8	128,1
2007	107,3	128,8	112,5
2008	102,1	118,6	111,4
2009	84,1	83,4	90,1

З даних таблиці простежується зв'язок між зростанням грошових доходів населення, роздрібним товарообігом і ВВП від 2000 до 2007 року, падіння рівня показників відбулось із 2008 року, що було пов'язано зі світовою фінансовою кризою. Зростання грошових доходів населення є чинником економічного зростання не тільки шляхом платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, але завдяки формуванню заощаджень у різних формах, що трансформуються банківською системою в інвестиції. Адже на сучасному етапі саме істотне підвищення інвестиційної активності могло б прискорити економічне зростання та гарантування інвестиційної безпеки.

Однак українська економіка, що потребує негайного оновлення основних фондів, модернізації виробництва для підвищення конкурентоспроможності, потерпає дійсний інвестиційний голод. І хоча темпи приросту інвестицій в основний капітал у 2008 році були на 12% більше, ніж темпи приросту ВВП, це є недостатнім [6]. Досвід розвинених зарубіжних країн показує, що певна частина інвестицій

забезпечується не великими компаніями, а населенням через заощадження у вигляді банківський вкладів, купівлі акцій, через пенсійні і страхові фонди. Слід зазначити, що в Україні поки що роль населення у формуванні інвестицій вкрай мала, що й визначає інвестиційний голод у країні та гальмує економічне зростання.

Населення формує власні нагромадження в різних формах: банківські вклади, готівкові гроші, цінні папери. За даними Національного банку України, найбільшу частку в нагромадженнях населення займають банківські вклади – 76,3 % на 2008 рік. При цьому частка вкладів у всіх нагромадженнях постійно зростає. Істотну частку в нагромадженнях становлять готівкові кошти. Їхня частка знижується. Однак нагромадження населення в готівковій формі не є джерелом інвестицій. Ці нагромадження призначаються для поточних витрат. Через низьку суму банківських вкладів населення незначні масштаби кредитування через банківську систему реального сектору економіки, насамперед довгострокового, яке використовується на інвестиції в основний капітал.

Населення, як згадувалось раніше, істотну частину своїх заощаджень зберігає у валюті вдома. За різними оцінками, сума таких заощаджень майже в 1,5 раза перевищує ту, що населення зберігає на всіх банківських вкладах. Разом з цим, ці заощадження ніяк не беруть участь у формуванні інвестицій і не є чинником економічного зростання. Від початку 2010 року простежувалася тенденція до зменшення цієї частки заощаджень населення. За оцінками окремих фахівців, тільки залучення на банківські депозити заощаджень населення може сформувати до 40 і більше відсотків валових інвестицій. Так, у ФРН, заощадження населення становлять понад 60% від загальних інвестиційних ресурсів, які живлять економіку країни. Причиною таких тенденцій є неспроможність держави надавати гарантії щодо захисту вкладів населення в комерційних банках [4, с. 222].

Наступним каналом спрямування грошових доходів населення на інвестиційні потреби, а відповідно і на забезпечення економічного зростання, є ринок цінних паперів. У 2009 році нагромадження населення в цінних паперах становило майже 35 % ВВП [6]. Важливим завданням використання фінансових засобів, що формуються з грошових доходів населення на стимулювання економічного зростання, є спрямування на ці цілі пенсійних коштів. Найбільша частина пенсійного фонду, що формується в межах обов'язкових відрахувань, до введення накопичувальної пенсійної системи, витрачалась на виплати пенсій пенсіонерам. Пенсійний фонд у таких умовах не міг бути істотним джерелом інвестування.

З розвитком накопичувальної пенсійної системи достатньо великі суми коштів можна буде витрачати на інвестиційні цілі. Це так звані „довгі” гроші, оскільки необхідність їх використання на пенсійні потреби виникає не в рік формування, а в рік виходу людей на пенсію.

Однак тут слід розв'язати дві проблеми. Перша – вкласти ці кошти в такі фінансові інструменти, які б дали змогу захистити їх від інфляції. І друга – знайти механізм їх спрямування на інвестиції. Найбільшою частиною цих коштів мав би розпоряджатися спеціалізований банк, який був би визначений як державна компанія з управління цими коштами. Деякою частиною будуть розпоряджатися комерційні банки (за вибором працівника – майбутнього пенсіонера). Інший спосіб – вкладення цих коштів у державні цінні папери. У такому випадку ці кошти будуть надходити на цілі виконання державою своїх функцій, зокрема, на розвиток економіки. За такого вирішення питання ці кошти будуть як мінімум сприяти економічному зростанню, хоча і з меншою дохідністю, але за умови більшої гарантії їх збереження. У перспективі можлива диверсифікація у використанні цих коштів на кредитування інвестиційних проектів.

Ще одним важливим каналом використання грошових доходів населення в механізмі соціального забезпечення економічного зростання повинні стати страхові фонди. Нині страхова справа в Україні знаходиться на етапі становлення. В Україні здійснені кроки щодо введення обов'язкового страхування, зокрема, автомобілів. Ці кроки слід продовжити, зокрема, щодо житла та іншого цінного майна. Упродовж останніх років, починаючи з 2004 року, класичний страховий ринок демонстрував стабільні темпи зростання. Так, щорічно розміри страхових премій класичного страхового ринку збільшувались у середньому на 40%. У 2008 році розмір страхових платежів уже був у 4 рази вищий, ніж 2005 року. Частка класичного ринку страхування поступово зростала і 2008 року вже становила 55%

Однак страхова система може досягнути такого розвитку, за якого вона стане значним кредитором реальної економіки, тільки тоді, коли більшість населення буде порівняно заможним, тобто отримувати високий грошовий дохід, що дасть змогу купувати цінне майно та страхувати його. Отже, є немало каналів, якими грошові кошти населення можуть сприяти економічному зростанню як завдяки створенню відповідного платоспроможного попиту на внутрішньому ринку, так і формуванню ресурсів для інвестиційного кредитування реального сектору економіки. Однак нині

грошові доходи населення слабо виконують цю функцію.

Для забезпечення стійкого економічного зростання слід змінити логіку економічної і насамперед фінансової політики держави, рішуче відійти від ставлення до зростання грошових доходів населення як до акту взаємодопомоги, як до затрат, які хоча й підвищують рівень життя населення, але не можуть здійснюватися в міру економічного зростання. Потрібно ставитися до підвищення грошових доходів населення як до надто значного чинника економічного зростання. Тому слід, передусім, продовжити на найближчий середньостроковий термін тенденцію, що склалась попередніми роками, перевищення доходів населення над темпами приросту ВВП. Це буде означати формування в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки.

Разом з цим, це зовсім не означає, що необхідно підвищувати зарплати та пенсії, незважаючи на реальну ситуацію в економіці. Головне гальмо підвищення грошових доходів населення – це інфляція. Зараз у відношенні до зростання грошових доходів населення як до затрат будь-яке їх збільшення, що призводить до зростання інфляції – категорично заперечується. Разом з цим, у відношенні до підвищення грошових доходів населення не тільки як до акту взаємодопомоги, але і як до фактора економічного зростання необхідно знаходити розумний баланс між тим економічним зростанням, що досягається в результаті цього підвищення і викликаного інфляцією. У кожному даному періоді цей баланс буде визначатися своїми співвідношеннями, тому далеко не завжди потрібно боятися інфляції.

Потрібно також враховувати, що в результаті зростання грошових доходів населення зростає не тільки грошова маса, яка відразу ж викидається на споживчий ринок, але й та, яка спрямовується на інвестиції, що здійснюють вплив на економіку не стільки у вигляді інфляції, скільки у вигляді інвестицій та економічного зростання. Тим самим зростання грошової маси, що викликає економічне зростання, може стати чинником істотного посилення інфляції.

Отже, можна назвати основні заходи, що посилять позитивний вплив грошових доходів населення на темпи економічного зростання :

- для розвинення кредитування необхідно вдосконалити механізм державного страхування ризиків, що полегшить умови кредитування;
- широке впровадження Національної системи масових електронних платежів;
- створення умов для виходу зарплати з „тіні”, що збільшить нагромаджувальну частину пенсійних фондів;
- встановлення вигідніших умов і розвитку всіх видів страхування.

Література

1. Аникин Л.С., Дыльнов Г.В., Новичков И.В. Экономическая безопасность России в условиях социальной модернизации (методологический аспект). – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1999. – 20с.
2. Глазьев С. Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. – С. 3–17.
3. Косалс Л.Я., Рывкина Р.В. Роль социальных механизмов в ускорении социально-экономического развития // Изв. СО АН СССР „Экономика и прикладная социология”. – 1986. – № 12, вып. 3.
4. Соціальна політика і економічна безпека / Під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Є.І.Крихтіна. – Донецьк: Каштан, 2004. – 336 с.
5. Тер-Мкртчян Р.А. Обеспечение экономической безопасности в социальной сфере: автореферат на соиск. учен. степени к.э.н. – М., 2003. – 20 с.
6. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

In the article social factor as one of dominating effect on economy growth. Under investigation were also social factor and its effect on economy growth, correlation of GDP strength in the share of retail trade vs. incomes of the population, dependency of investments from incomes of the population.

Key words: *economic growth, dependency, social factors, retail trade.,*

В статтє изложена проблема влияния социальных факторов на экономический рост, рассмотрено соотношение темпов роста ВВП, розничного товарооборота и денежных доходов населения, а также роль доходов населения в формировании инвестиций государства.

Ключевые слова: *экономический рост, экономическая безопасность, национальная безопасность, денежные доходы населения, сбережения, инвестиции*